

Biernaczky Szilárd

Az „emberivé válás” rögös útjain

Mandeláról, a nagy humanistáról

Ha visszagondolunk az emberiség régi évezredeire, akkor különös erővel tűnik szemünkbe e barbársággal, erőszakkal, emberek oktalan egy-más-pusztításával teli korszakok egy-egy reményt keltő, „emberiesnek” gondolt mozzanata. Julius Caesar barbárságokkal telt hadi útjai egy-egy emelkedettebbnek, méltóbbnak, emberibbnek tűnő cselekedete, vagy még inkább Nagy Sándor különös tette: katonáinak és a perzsa lányoknak az összeházasítása. És ami a barbárságot illeti? Íme, a későbbi nagy császár, Augustus, aki évszázadokig fennálló világállamot alapított, hatalmát egy véres (mai értelmezésben teljes mértékben törvénytelen) gyilkosságsorozattal pecsételte meg: mintegy 18 évesen, ha igaz, mintegy kilencvenezer tehetős embert gyilkoltatott meg (proscriptio) Julius Caesar elleni összeesküvéssel vádolva őket, hogy soron következő háborújához megteremtse a kiadások fedezetét.

Hadd tegyük hozzá, Jézus Krisztusnak ugyanezen korokból felénk üzenő humanisztikus példaadása vélhetően egyedülálló mintát jelent mind a vallások, mind az emberiség történetében. Más kérdés, hogy utóbb sajnos a keresztények nemcsak másvallásúakkal bocsátkoztak haszontalan csatákba (lásd pl. Szentföld), de sok esetben más keresztényekkel is időről időre öldöklő háborúba keveredtek. Ahogy a történelemfilozófusok mondanák, az adott korok viszonyai nem tették lehetővé a Krisztusban fogant emberiség magatartásmódjának megvalósítását. Vagyis az elmúlt kétezer év keresztényei bizony számtalanszor kényszerültek a vallási hovatartozást felülíró hatalmi természetű, pusztító fegyveres küzdelmekbe, sőt, nemkatonai (polgári, ahogy ma mondanánk) népesség legyilkolásába, egymással szemben.

Mellesleg a frank Nagy Károlyról az hírlík, udvarába fogadta a korabeli írni-olvasni tudó értelmiséget, de ami a birodalom határainak kiterjesztését illeti, hadserege semmivel sem volt kevésbé kegyetlen, mint e régi korok más hatalmasainak fegyveres erői.

Az emberiségnek vannak más, magyar vonatkozású korai üzenetei is. S ha ma ugyan egyesek részéről kritika is éri Szent Istvánt a pogány magyarok véres visszaszorítása miatt, az idegen nyelveket beszélőkkel kapcsolatos megjegyzését akár a legújabb kor emberéhez is szóló figyelmeztetésnek tekinthetjük. Nem beszélve Bethlen Gáborról, akinek a vallási türelem első megfogalmazásáért jár a hűség és humanizmus arany palmaága.

A humanista gondolkodásnak korunkba érő megfogalmazása a reneszánszba ágyazott európai humanizmus képviselőihez köthető. Francesco Petrarca, aki szerint ugyanis az ember önálló, racionális, érző lény, nemcsak a dogmatikus vallásosság visszaszorításához járult hozzá, de utat nyitott annak az emberközpontú szemléletmódnak, amelynek a leg-végén az emberi jogok megfogalmazása következett be. A hosszú utat Rotterdami Erasmus, Morus Tamás vagy a magyar Janus Pannonius és igen sokan mások tevékenysége szegélyezi. Meglepetéssel szolgál, milyen sok a német az ún. újhumanisták (Herder, Goethe, Humboldt), illetve a modern kori humanisták (Thomas Mann és mások) között, szinte ellenpontozva ezzel a modern barbarizmus legelvetemültebb figuráját, Hitlert.

Frida Balázs, Mandela életrajza rövidített változata (*Long Walk to Freedom*, teljes változatát angolul megtalálhatjuk az Interneten) magyar fordításának rövid utószavában azt állítja, hogy:

„Nelson Mandela makulátlanul ragyogó életműve, humanista politikai és közéleti pályafutása az egész emberiség számára példaértékkel bír, olyan testamentumot állít elénk, amely csak a legkiválóbbakhoz... fogható.” (*A szabadság útján*, 2008, 180. old.)

Bár a Wikipedia *Humanizmus* szócikkből, a kiemelkedő személyek felsorolásából hiányzik még Mahatma Gandhi vagy Nelson Mandela neve, nem kétséges, akár Frida megjegyzését is számba véve, hogy rövidesen be kell azokat iktatnunk a legnagyobbak sorába. Mandela egyik (hagyományos, azaz dicsérő, vagyis beszélő) mellékneve: Rolihlahla, aminek szó szerint: „port kavaró seprű”, értelmezése: „változást hozó” (lásd Búr Gábor igen nagy felkészültséggel megírt és máig hiteles könyvét: *Nelson Mandela*, 1988, 98. old.). Ez a név, akár mint az afrikaiak gondolkodásában mindig is jelenlévő hiedelemem, vagyis a sorsszerűségben való hit megnyilvánulása, elkíséri a személyes magatartásmódjával szabadságot teremtő moralista politikai életútját.

Az afrikai dicsérőnév (ang. praise name, vagyis zulu és kosza egyes szám isibongo névszó: „klán név”, benne a bonga ige: „dicsérni”, többes szám: izibongo: „dicsérő költe-mény/ költészet”, ang. praise poem/poetry) egyébként, mint a névadás szokásából kinövő Afrika-szerte ma is élő hagyomány ismerete, fontos fogódzó lehet ahhoz, hogy e sajátos kulturális világ leglényegét megérthessük. Olyannyira, hogy amikor Mandela megvált az aktív politikai élettől, utódja, Thabo Mbeki (elnöksége: 1999–2008) a Nemzetgyűlés fokvárosi épületében dicsérőénekben méltatta nagy elődjét. Kár, hogy Mbekit a jelenlegi dél-afrikai kurzus, okkal vagy ok nélkül, de nem igazán hajlandó elfogadni. Más kérdés, hogy az általa megfogalmazott, hagyományos stíluselemeket magába foglaló, könnyekig megható, gyönyörű költemény a *The Guardian* közlése nyomán az egész világon elterjedt, honlapok százai vették át. Így talán nem követünk el hibát, ha azt mi is idézzük

(angol szövegváltozatból, bár nem tudjuk, eredetileg a dél-afrikai parlamentben milyen nyelven hangzott el).

Előzetesen még annyit hadd említsünk meg, Mandelának, akit egyik tisztelője például a „földi világ hegyifenyő pillére” díszítő jelzővel illetett, egy másik dicsérőneve (hiszen a kiemelkedő személyiségeket életük során, a 19. században még, akár több száz ilyen megszólítással is illethették) Madiba, vagyis Tata, Atya, mai értelmezése szerint: A Nemzet Atyja. Ez Mbeki szóbeli költeményének is a mai címe.

Óh, Te, végigjártad a hősök és a hős asszonyok országútját.

Óh, Te, vállaltad annak fájalmát, hogy megismerd a félelmet, és megtanuld legyőzni azt.

Óh, Te, szembe mentél, amikor az emberek között megbújni volt kényelmes.

Óh, Te, neveltél, hogy felszárítsd a könnyek folyóját.

Óh, Te, azért kiáltottál, hogy az öröm eljövételét közvetítsd.

(...)

Születésed mily baleset lenne, ha faluban élni ítéltté volna.

Ha a körülményeket nem magad alakítod, és távoli helyen rekedsz.

Tekinteted, szíved és elméd nem ért volna messzebb a távolban, mint ameddig a természetes szem ellát.

De Te ott voltál, ahol egyáltalán nem lehattél ott.

Szembenéztél, Te, a halállal, és azt mondtad – nem ez a legrosszabb!

Óh, Te, megélted, a megtiltott szabadság sötét, sötét poklát, azt, hogy ne abban a közösségben élj, amelyben a szabadság persze ugyancsak tilos volt.

Ránéztél mindazok arcára, akik a társaik voltak, akik a tekintetüket elvették rólad, mert földi létük okán ott élt bennük a szégyen maradványa, mindig és örökké halkán suttogva – nem elárulni! Mert valami a háttérből minden hajnalban ismételte, ismételte, ismételte, hogy – én egy olyan Lélek vagyok, akinek megtiltották a hazát.

Óh, Te, nem kérdezted, kik azok valójában, akik életéért – én el vagyok készülve a halálra.

Óh, Te azt kérdezted, – ki vagyok én: az, aki nem nagyon tévóvázhat, tehát elvehettem a saját tekintetemet önmagamról és a másikról, aki a társam volt.

Óh, Te, ott álltál az élen, amikor fellebbezni kellett az istenekhez, vajon elfogadhatod-e a gyalázatos békét, vagy feláldozhatod néped életét, és úgy döntöttél, nem váltható meg néped élete tisztesség nélküli létezéssel.

Óh, Te, ott voltál, ahol senki sem kérhette azt, hogy legyen.

Ó, Te, nehezebb terheket cipeltél, mint azok, akik a felelősséget maguknak tartva jogot formáltak arra, hogy kikiáltssanak az állam ellenségének.

Óh, Te, meg kellett, hogy győzd az ellenségeidet, hogy elhiggyék a nehezen elhihető történetet, mert az volt az igazság, hogy a te fényesre csiszolt lándzsád felragyogott a nap sugaraiban, nem szólva most a tőlük kapott gyűlöletről és a halálról, de Te imádkoztál azért, hogy annak elvakító ragyogása mondja el azoknak is, akiknek a fülei nem hallják meg, Te úgy szereted őket is, mint családod tagjait és barátaidat.

Ó, Te, a jeles szentek palástját kellett volna viselned, amikor minden, amire törekedtél, csakis abba a tudásba vetett hited volt, hogy jó gyalog katona lehetsz az igazságért és szabadságért (vívott harcban)...

De térjünk vissza a közülünk immár örökre eltávozott, de örök emlékezetű, nagyszerű emberhez, Mandelához. És hadd idézzük az ő saját gyönyörű sorait: „Soha, soha, még egyszer: soha nem szabad hagynunk, hogy ebben a gyönyörű országban az egyik ember elnyomja a másikat. Emberi szem nem láthat annál nagyszerűbb alkotást, mint a demokrácia. Engedjük uralkodni a szabadságot! Isten áldja Afrikát!” (*A szabadság útján*, I. m. 173. old.)

Úgy véljük, az éppen e sorokban is benne rejlő példaadással nemcsak egy nagy afrikai politikus és államelnök, hanem Afrika maga is végérvényesen belépett a világtörténelembe, sőt, a remélt, erőszakmentes emberi jövő ma még nem létező birodalmának is első résztvevői körébe. Vagyis e különös életutat végigjáró (végtelen kitartással és személyes ellenállással tetézett, 27 évnyi börtönt elszenvedő) polgárjogi harcos a Gandhival vagy a Dalai Lámával jellemezhető késői (vagy inkább legújabb kori) humanizmus egyik legnagyobb alakjává nőtte ki magát.

Óh, bárcsak az európai népeket, a világ többi népeit is, és persze mindenekelőtt a nehéz sorsú afrikai nemzeteket megajándékozná a sors hasonló nagyságrendű példamutatókkal!